DE

ADT

Tin, 1956, jrg 10 nr 3

Tin van Nova Zembla

door
Dr. R. van Luttervelt

Afb. 1
Tinnen lampetkan (foto Rijksmuseum)

Gedenkwaardige tocht

De studie van oud tin wordt bemoeilijkt door de omstandigheid, dat slechts zelden de datum en herkomst der voorwerpen bekend zijn. Gewoonlijk kunnen de bewaard gebleven stukken alleen bij benadering gedateerd en gelokaliseerd worden, door vergelijking met hetgeen op dit gebied op gedateerde schilderijen of prenten is afgebeeld. Tot de uitzonderingen, van welke de tijd waarin zij gebruikt werden echter wèl nauwkeurig bekend is, behoren de tinnen voorwerpen van Nova Zembla in het Rijksmuseum.
Men kent de geschiedenis van de gedenkwaardige tocht. Op 10 Mei 1596 voeren twee schepen uit Amsterdam in noordelijke richting. Op het ene had Jacob Heemskerck het kommando, terwijl Willem Barendsz de stuurman was; de schipper van het andere heette Jan Cornelisz. Rijp. Zij werden uitgezonden door de regering van Amsterdam met het doel, een gemakkelijker en vooral veiliger zeeweg naar het Verre Oosten te zoeken dan de reeds bekende langs het vijandelijke Spanje en Portugal en om de Kaap de Goede Hoop. Reeds tweemaal eerder, in 1594 en 1595, hadden de Nederlanders geprobeerd, de route om de noord naar China te exploreren, doch tevergeefs. De beide schepen hadden van de in zeezaken zeer geïnteresseerde dominee Petrus Plancius uitvoerige instrukties ontvangen, hoe naar het noorden koers te zetten en daarna om Scandinavië en Rusland heen te varen.

Geschil

Begin Juni bereikten zij de Noordkaap. Barendsz meende nu oostelijk te moeten stevenen, Rijp daarentegen wilde verder naar het noorden doorvaren. Het advies van de laatste werd gevolgd. Hierdoor raakten de schepen echter te ver naar het noorden. Zij keerden een eind terug, doch vervolgens rees opnieuw een geschil over de route. Het gevolg hiervan was, dat elk zijns weegs ging. Jan Rijp keerde spoedig onverrichter zake naar het vaderland terug, maar Heemskerck en Barendsz zeilden door, eerst in zuidoostelijke, later in noordwestelijke richting. Intussen liep de zomer in het hoge noorden ten einde. Men kreeg steeds meer last van het ijs en op 27 Augustus raakte het schip bij het eiland Nova Zembla vast. De volgende dag begon het door de ijsgang te barsten, het werd door de kruiende schotsen omhoog geheven en moest weldra als verloren worden beschouwd. Van drijfhout, dat zij in behoorlijke hoeveelheden vonden, bouwden de zeelieden toen een hut. Zij meubileerden deze met hetgeen uit het schip overgebracht kon worden en overwinterden zo goed en zo kwaad als het ging in hun primitieve woning.
Pas in Juni 1597 konden de Nederlanders huiswaarts keren, doch niet op hun schip. Dat was zozeer in het ijs bekneld geraakt, dat men het heeft moeten achterlaten. In twee sloepen aanvaardde men dus de terugtocht. Daarin was echter niet voor alle meegenomen bezittingen en handelswaren plaats. Het allerbeste van de gebruiksvoorwerpen en de koopwaar, die als ruilobjekt voor het Verre Oosten was meegenomen, werd bijeengepakt; de rest liet men op het eiland achter.

Veel tin

In September 1871 is de ruïne van het „Behouden Huis" op Nova Zembla teruggevonden door de Noorse kapitein Elling Carlsen uit Hammersfest. Nog hetzelfde jaar werden alle oude voorwerpen, die deze van Nova Zembla had meegebracht, door hem verkocht aan de Engelsman Ellis C. Lister Kay, die de verzameling in het volgende jaar aan de Staat der Nederlanden overdeed. Zo kwam zij in het Rijksmuseum.
Carlsen had niet de gehele inhoud van het voormalige „Behouden Huis" meegenomen. De rest werd in 1876 teruggevonden door Charles Goring uit Oxfordshire. Ook deze stukken kwamen in het Rijksmuseum. Een derde gedeelte van de kollectie werd in 1892 aangekocht door de Nederlandse Staat van de heer Goulden te Canterbury.
Het valt op, dat zich in de verzameling Nova Zembla vele tinnen voorwerpen bevinden. Waarschijnlijk zijn deze stukken alle of voor het merendeel als koopwaar meegenomen. De goede kwaliteit van de meeste der objekten pleit voor deze veronderstelling. Gevonden werden de volgende tinnen gebruiksvoorwerpen: een rond bordje (diameter 22.7 cm), een enigszins geschonden bierkan met oor en deksel (afb. 2), de bodem van een dergelijke kan, de deksel en de stop van een tinnen fles en zes korte, ondiepe lepels (vorken gebruikte men toen nog niet). Voorts een elegant gevormde lampetkan (afb. 1), voorzien van een lange schenktuit en een sierlijk omhoog gebogen oor (hoog 28 cm), benevens de bovenkant van een dergelijk stuk.

Schotels, zoals gewoonlijk bij lampetkannen behoren, ontbreken. Vervolgens vond men liefst 23 kandelaars van drie verschillende typen (enige defekt). Het grote aantal en de zorgvuldige afwerking dezer stukken wijzen er op, dat zij alle of althans voor het merendeel tot de bovengenoemde koopwaar zullen hebben behoord. Hetzelfde geldt wellicht voor de twee volledige en vier onvolledige driedelige „zoutsieren", die op Nova Zembla achterbleven. Zij bestaan uit een peperstrooier met opgeschroefde dop, geplaatst op een zoutvat, dat op zijn beurt op een groter zoutvat (of drinkbekertje?) sluit.

Datering

Uitsluitend weelde-artikelen waren vier tinnen medaillons, waarvan drie in eikenhouten lijstjes zijn gevat. Erop afgebeeld zijn voorstellingen van de Tijd, die de Waarheid boven de aarde verheft, de Godsdienst, geperfectioneerd door een vrouw met de Tafelen der Wet, een Kruis en een Kelk, en tweemaal de Liefde, voorgesteld door een moeder met kinderen. Het eerste medaillon (afb. 3) vertoont bovendien een opschrift in het Latijn en de initialen H. G., wellicht die van de Haarlemse schilder Hendrick Goltzius. Deze leefde van 1558 tot 1617. Wanneer het medaillon inderdaad naar een ontwerp van hem is uitgevoerd, kan het dus in 1596 moeilijk anders dan splinternieuw zijn geweest. Karakteristiek voor het tijdperk der renaissance zijn de geleerde antiekiseerende voorstellingen op de medaillons. De andere stukken behoren in dezelfde periode thuis. De kan is een nabootsing van de zilveren en bronzen eksemplaren uit de Romeinse tijd, die uit de bodem van Italië te voorschijn waren gekomen. De kandelaars konden niet direkt naar antieke voorbeelden worden vervaardigd, aangezien de Romeinen andere verlichtingsornamenten gebruikten, maar langs de randen werden zij toch van ornamentjes „op zijn antieks" voorzien.
Ligt dus de datering van het tin van Nova Zembla vast, de lokalisering is minder zeker. Wij kunnen alleen zeggen, dat de inhoud van het schip van Heemskerck en Barendsz uit gebruiksgoed bestond, dat in de Noordelijke Nederlanden op het einde van de 16de eeuw in trek was. Of alle stukken daar ook vervaardigd werden, is niet zeker. De vorm van de lampetkan gaat waarschijnlijk niet direkt terug op de klassieke stukken, die wij reeds noemden, doch op Franse nabootsingen daarvan. In de Republiek heerste op het einde der 16de eeuw in de kunst een vrij sterke Franse stroming; het is hierdoor niet onmogelijk, dat dergelijke sierlijke voorwerpen toenmaals ook in ons land gemaakt werden. Hetzelfde geldt voor de kandelaars, die met hun iets zwaardere vorm echter een meer Nederlands karakter dragen. De veel plompere bierkan is vrijwel zeker Noord-Nederlands werk.
Zo bevat de kollectie Nova Zembla belangrijke gegevens voor de kennis van ons oude tin.

Tinnen medaillon (met voorstelling van tijd en waarheid) gemerkt H. G. (foto Rijksmuseum)

Afb. 2. Tinnen bierkan en „zoutsier" (foto Rijksmuseum)

Literatuur: J. K. J. de Jonge, Nova Zembla. De voorwerpen door de Nederlandse zeevaarders na hunne overwintering aldaar in 1597 achtergelaten en in 1871 door kapitein Carlsen teruggevonden. 's-Gravenhage 1872.

(Cliché's en artikel welwillend afgestaan door de Billiton Mij. Den Haag)